

УДК 330.146

*А. І. Орехова,
аспірант кафедри економічного контролю та аудиту,
Сумський національний аграрний університет*

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВ

Визначення обсягу і структури оборотних активів є одним із головних завдань аналізу оборотного капіталу. При вивченні розміру і структури запасів і витрат основну увагу слід приділити виявленню тенденцій зміни таких елементів: виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція й товари. Для оптимізації структури оборотного капіталу необхідно, щоб більша частина його розміщувалася у сфері виробничого циклу і не вилучалася до сфери, що обслуговує фінансовий цикл.

Determination of volume and structure of current assets is one of the main tasks working capital analysis. Studying the size and the structure of inventories and costs should focus on following identifying trends: production resources, in progress, finished products and goods. To optimize the structure of working capital is necessary that most of them was hosted in the production cycle and was not confiscated to the sphere, which serves the financial cycle.

Ключові слова: оборотний капітал, оборотні активи, оборотні активи, що обслуговують виробничий цикл, оборотні активи, що обслуговують фінансовий цикл.

Key words: working capital, current assets, current assets that serve the production cycle, current assets, serving the financial cycle.

ВСТУП

Оборотний капітал є об'єктом вкладення у наймобільніші активи підприємства, тому тенденції його руху мають вагомe значення для забезпечення безперервності виробничого процесу та реалізації виробленої продукції (наданих послуг). За матеріально-речовим змістом оборотний капітал розміщується у запасах товаро-матеріальних цінностей, грошових коштах, дебіторській заборгованості за товари (роботи, послуги), короткострокових фінансових інвестиціях, заборгованості з платежів до бюджету та соціальних фондів, авансах, резервах сумнівних боргів та інших оборотних активах.

Визначення обсягу і структури оборотних активів є одним із головних завдань аналізу оборотного капіталу, тому що для забезпечення довгострокової виробничої і ефективно фінансової діяльності підприємству необхідно мати достатній рівень оборотного капіталу для того, щоб бути спроможним покрити кредиторські зобов'язання і зберегти свою ліквідність та платоспроможність. Цим і пояснюється актуальність теми.

Проблеми визначення оптимальної структури оборотного капіталу та її впливу на фінансовий стан підприємства розглядалися у наукових працях Бланка І.А., Ковальова В.В., Грідчиної М.В., Корецького С.О., Крамаренко Г.О., Чорної О.Є., Філіної Г.І., Матюшенка І.Ю., Баліцької В.В., Данилюка М.О., Савича В.І., Петленка Ю.В., Салиги С.Я., Дація Н.В., Бержанір І.А. та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою даного дослідження є визначення обсягу та структури оборотного капіталу сільськогосподарських підприємств Сумської області та їх вплив на фінансовий стан підприємств. Предметом дослідження є визначення тенденції структурних пропорцій оборотного капіталу сільськогосподарських підприємств та можливості прискорення оборотності капіталу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Активи підприємства поділяються на основні (фіксовані, постійні — земля, будинки, споруди, устаткування, нематеріальні активи та ін. основні засоби і вкладення) і оборотні (поточні, тобто всі інші активи балансу). У свою чергу оборотні активи поділяються, у залежності від здатності легко конвертуватися в гроші, на повільнореалізовані (запаси готової продукції, сировини і матеріалів), швидкореалізовані (дебіторська заборгованість, засоби на депозитах) і найбільш ліквідні (кошти і короткострокові ринкові цінні папери).

Різниця між поточними активами і поточними пасивами являє собою чистий оборотний капітал підприємства. Його ще називають працюючим робочим капіталом, а в традиційній термінології — власними оборотними коштами.

Циркуляційна природа поточних активів має ключове значення в керуванні оборотним капіталом. Поточні активи розрізняються за ступенем

ліквідності, тобто за їхньою здатністю трансформуватися в кошти, що володіють абсолютною ліквідністю. Грошові еквіваленти найбільш близькі за ступенем ліквідності до коштів. Ліквідність дебіторської заборгованості вже можна відчутно варіювати. Найменш ліквідні матеріально-виробничі запаси; з них готова продукція більш ліквідна, ніж сировина і матеріали [1].

Згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 "Баланс" [4] оборотні активи — це грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Склад оборотних активів підприємства згідно з П(С)БО 2 "Баланс" [4] подано на рис. 1.

Оборотний капітал являє собою частину фінансових ресурсів підприємства. Групування оборотного капіталу за класифікаційними ознаками подано на рис. 2.

Оборотний капітал може характеризуватися з різних позицій, однак основними характеристиками є його ліквідність, обсяг та структура [2].

У процесі виробничої діяльності проходить постійна трансформація окремих елементів оборотного капіталу. Підприємство купує сировину та матеріали, виробляє продукцію, потім продає її, як правило, в кредит, в результаті утворюється дебіторська заборгованість, яка через певний проміжок часу перетворюється в грошові кошти [2].

Практичне значення мають виявлення та оцінювання структури оборотного капіталу підприємства. Функціонально-технологічна структура оборотного капіталу характеризує відсоткове співвідношення часток оборотних активів, що обслуговують виробничий цикл, та оборотних активів, що обслуговують фінансовий цикл. Оборотні активи використовуються тим ефективніше, чим більша їх частка обслуговує

Рис. 1. Склад оборотних активів підприємства

сферу виробничого циклу, тому що, знаходячись у обслуговуванні фінансового циклу, оборотні активи не беруть безпосередньої участі у формуванні вартості продукції.

Елементна структура оборотного капіталу підприємства — це частка вартості окремих еле-

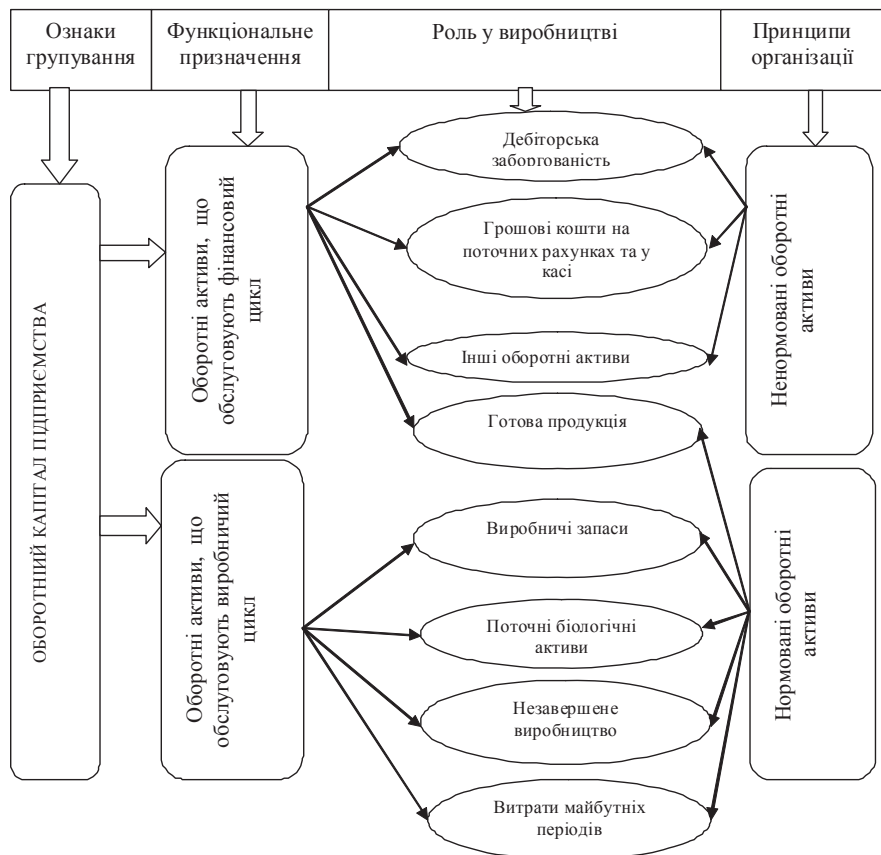

Рис. 2. Класифікаційні ознаки складу оборотних активів підприємства

Таблиця 1. Структура оборотного капіталу сільськогосподарських підприємств Сумської області за роками, %

Оборотний капітал	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
I. Оборотні активи, що обслуговують виробничий цикл	75,77	69,43	71,36	66,20	59,67	59,88	57,01	52,56	42,40
у т.ч.: виробничі запаси	32,71	27,38	25,49	24,17	22,83	22,06	18,95	16,92	14,53
поточні біологічні активи	26,61	27,06	31,18	26,21	22,32	23,66	22,47	14,98	11,85
незавершене виробництво	16,43	14,96	14,66	15,78	14,38	13,99	15,42	18,26	15,97
витрати майбутніх періодів	0,02	0,03	0,02	0,03	0,15	0,17	0,17	2,40	0,05
II. Оборотні активи, що обслуговують фінансовий цикл	24,23	30,57	28,64	33,80	40,33	40,12	42,99	47,44	57,60
у т.ч.: готова продукція	7,79	10,58	10,36	10,27	12,08	14,46	12,33	13,01	22,43
товари	0,22	0,72	0,71	0,75	0,82	0,78	0,69	0,78	0,66
векселі одержані	0,03	0,38	0,22	0,18	0,06	0,35	0,61	0,17	0,47
дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	8,24	11,53	11,22	11,54	14,13	12,82	18,54	17,32	16,67
дебіторська заборгованість за розрахунками:	1,65	1,87	2,06	3,09	6,00	5,18	5,79	8,01	9,77
з бюджетом	1,22	1,39	1,37	2,00	2,64	3,10	4,17	4,20	4,96
за виданими авансами	0,06	0,14	0,28	0,50	2,78	1,53	1,07	2,69	3,92
з нарахованих доходів	0,01	0,00	0,01	0,04	0,05	0,00	0,00	0,03	0,00
з внутрішніх розрахунків	0,36	0,34	0,40	0,55	0,53	0,55	0,55	1,09	0,89
інша дебіторська заборгованість	3,67	3,25	2,43	2,91	2,17	2,00	1,67	2,44	3,04
поточні фінансові інвестиції	1,19	1,08	0,07	1,66	1,38	1,47	0,32	0,03	0,08
грошові надходження та їх еквіваленти	1,25	0,95	1,26	2,66	2,30	1,55	1,75	3,66	2,35
інші необоротні активи	0,20	0,21	0,29	0,73	1,37	1,52	1,30	2,03	2,12
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100

ментів оборотних активів із їх загальної вартості на певну дату, виражена у відсотках.

Знання і аналіз структури оборотного капіталу на підприємстві мають дуже важливе значення, тому що вони певною мірою характеризують фінансовий стан на той або інший момент роботи підприємства. Наприклад, збільшення частки незавершеного виробництва, готової продукції на складі підприємства та дебіторської заборгованості вказує на відволікання оборотних активів з обороту, зниження об'єму реалізації, отже, і прибутку, а значить і загального погіршення фінансового стану підприємства.

Структура оборотного капіталу на підприємствах різних галузей далеко не однакова і залежить від:

- специфіки підприємства. На підприємствах із тривалим виробничим циклом велика частка незавершеного виробництва, на підприємствах гірничого профілю більша частка витрат майбутніх періодів. На підприємствах, у яких процес виробництва продукції швидкоплинний, як правило, спостерігається незначна питома вага виробничих запасів;

- якості готової продукції. Якщо на підприємстві випускається продукція низької якості, що не користується попитом у покупців, то різко підвищується частка готової продукції на складі;

- рівня концентрації, спеціалізації, кооперації і комбінування виробництва;

- прискорення науково-технічного прогресу.

Цей чинник впливає на структуру різнопланово і практично щодо співвідношення усіх елементів. Якщо на підприємстві впроваджується паливо-ощадлива техніка і технологія, безвідходне виробництво, то це відразу впливає на зниження частки виробничих запасів у структурі оборотного капіталу.

Так, найбільшу частку в загальному обсязі оборотного капіталу становлять: виробничі запаси — на електростанціях і підприємствах легкої промисловості (до 90 %); незавершене виробництво — на підприємствах машинобудування (близько 40 % у зв'язку з великою тривалістю виробничого циклу); витрати майбутніх періодів — на підприємствах добувної індустрії (40—50 % і більше).

Впливають на структуру оборотного капіталу й інші чинники. При цьому необхідно мати на увазі, що одні чинники мають довгостроковий характер, інші — короткостроковий.

Все це свідчить на користь того, що на підприємстві оборотним капіталом необхідно управляти з метою оптимізації його структури та підвищення оборотності [3].

При вивченні розміру і структури запасів і витрат основну увагу слід приділити виявленню тенденцій зміни таких елементів: виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція й товари. Для характеристики стану запасів і витрат необхідно порівняти фактичні залишки за аналізований період з нормативом, розрахованим на підприємстві.

Проаналізуємо структурні складові оборотного капіталу за показниками, що узагальнюються у розділі балансу II "Оборотні активи" та III "Витрати майбутніх періодів" за 2000—2008 рр. (табл. 1).

Дані табл. 1 показали, що за період з 2000 р. по 2008 р. по сільськогосподарським підприємствам Сумської області спостерігається тенденція до підвищення питомих ваг оборотних активів, що обслуговують фінансовий цикл (від 24,2 до 57,6 %) та скорочення частки оборотних активів, що обслуговують виробничий цикл (з 75,8 до 42,4 %). Основна частка оборотних активів була розміщена в частині, що обслуговує фінансовий цикл.

Перебування оборотного капіталу в частині, що обслуговує фінансовий цикл — необхідна умова підтримання безперервності процесу виробництва, але надлишкове його вилучення зі сфери виробничого циклу в сферу фінансового циклу створює нестачу засобів у виробничому процесі. З 2000 р. спостерігаємо значне підвищення їхньої частки за рахунок збільшення питомих ваг дебіторської

заборгованості та готової продукції в структурі активів, що обслуговують фінансовий цикл.

Наведені дані характеризують збільшення обсягу готової продукції за досліджуваний період (з 7,8 до 22,4 %). Це збільшення вказує на невідповідність рівня організації виробництва і збуту вимогам ринкової економіки. Збільшення частки готової продукції вказує на проблеми з її збутом та проведення неефективної маркетингової політики.

Частка дебіторської заборгованості в 2000 р. становила 9,8 %. Проте, протягом 2000 — 2008 р. обсяги дебіторської заборгованості зросли в 2,7 рази. Так, найвищого рівня дебіторська заборгованість досягла у 2008 р. і склала 26,5 %. Таке збільшення дебіторської заборгованості зумовлене погіршенням розрахунково-платіжної дисципліни між суб'єктами господарювання, внаслідок чого відбулося відволікання з обігу значної суми коштів, які осіли в розрахунках.

Найвищу питому вагу в структурі дебіторської заборгованості має заборгованість за товари, роботи, послуги.

Якщо у 2000 р. її частка складала 8,2 %, то в 2008 р. — 16,7 %. Проблема управління дебіторською заборгованістю постає особливо гостро, що пов'язано із несвоєчасними платежами, повернення боргів у неповному обсязі, виникнення сумнівних боргів. Тому важливим завданням управління оборотним капіталом на підприємствах є ефективне управління товарною дебіторською заборгованістю, яке має бути спрямоване на оптимізацію її загального розміру, забезпечення своєчасної інкасації боргу, на реструктуризацію дебіторської заборгованості.

Аналізуючи вищенаведені дані спостерігаємо позитивну динаміку до збільшення питомої частки грошових коштів на розрахункових рахунках сільськогосподарських підприємств Сумської області. Хоча частка грошових надходжень у 2008 р. складає всього 2,4 %, але це сприяє росту показника платоспроможності аграрних підприємств регіону.

Зниження питомої ваги оборотних активів, що обслуговують виробничий цикл, свідчить про гостру нестачу фінансових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах Сумської області й неможливість сформувати оборотний капітал, зокрема виробничі запаси, поточні біологічні активи в обсязі, достатньому для забезпечення безперервної операційної діяльності. Так, за досліджуваний період спостерігаємо зниження питомої ваги виробничих запасів, поточних біологічних активів більш ніж у 2 рази. Якщо у 2000 р. частка виробничих запасів складала 32,7 %, то в 2008 р. — 14,5 %. Таке скорочення свідчить про зниження рівня забезпеченості підприємств засобами виробництва.

Частка незавершеного виробництва в структурі оборотного капіталу сільськогосподарських під-

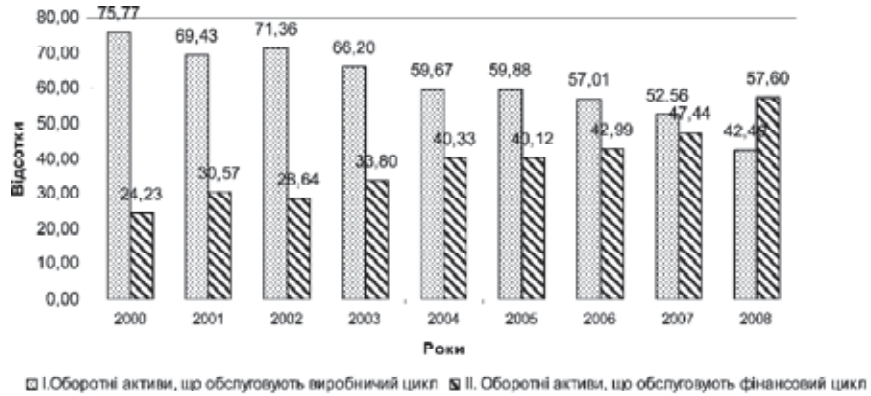

Рис. 3. Структурне співвідношення елементів оборотного капіталу сільськогосподарських підприємств Сумської області

приємств за період 2000—2008 рр. практично не змінилася і суттєвий вплив на загальний обсяг оборотного капіталу не виявила.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження структурних характеристик оборотного капіталу сільськогосподарських підприємств Сумської області показали, що необхідно активізувати роботу з розв'язання проблем накопичення боргів між підприємствами, збільшити частку грошових коштів у складі оборотного капіталу, переглянути умови формування резервів сумнівних боргів та встановити у законодавчому порядку відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань.

Для оптимізації структури оборотного капіталу необхідно, щоб більша частина його розміщувалася у сфері виробничого циклу і не вилучалася до сфери, що обслуговує фінансовий цикл. Важливими умовами скорочення вкладень у оборотні активи, що обслуговують фінансовий цикл, є раціональна організація збуту готової продукції, застосування прогресивних форм розрахунків, своєчасне оформлення документації, дотримання платіжної та договірної дисципліни. Встановлення оптимального співвідношення між оборотними активами, що обслуговують виробничий цикл, і оборотними активами, що обслуговують фінансовий цикл, сприятиме підвищенню ефективності використання оборотного капіталу.

Література:

1. Данилюк М.О., Савич В.І. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 204 с.
 2. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 768 с.
 3. Капітал, основні та оборотні засоби підприємства: навчальний посібник / Круш П.В., Клименко О.В., Подвігіна В.І (та ін.). — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 328 с.
 4. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку в Україні // Все про бухгалтерський облік, — 2009. — № 10. — С. 8.
- Стаття надійшла до редакції 30.10.2009 р.